

Arvio toimintamallista: Menneisyys meissä -ryhmätoiminta

Pienryhmä tarkastelee omaa, suvun ja paikkakunnan menneisyyttä. Näin voidaan kokea osallisuutta yhteiseen historiaan. Menneen vaikutuksia tarkastelemalla osallistuja voi ymmärtää omaa paikkaansa historiassa sekä valita, mitä vie menneestä tulevaan.

Malli on arvioitu¹ osana Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke – Sokran ja Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjan 5 hankkeiden yhteistä Osallisuuden palaset -kehittämistyötä. Arvio on tehty Sokra-hankkeen osatoteuttaja Diakonia-ammattikorkeakoulussa.

Sisällys

Kehittäjä.....	2
Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös	2
Mallin kuvaus.....	2
Toimintaympäristö.....	2
Kohderyhmä ja asiakasymmärrys.....	3
Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot.....	3
Mallin arviointi.....	5
Osallisuuden toteutuminen mallissa	5

¹ Malli on arvioitu Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa kehitettyjen osallisuuden osa-alueiden ja lupaavan käytännön kriteerien näkökulmista Sokran toimesta hankkeen dokumentaatiota hyödyntäen.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen.....	6
Toimintamalli lupaavana käytäntönä	7
Yhteenveto.....	8

Kehittäjä

Menneisyys meissä – Osallisuutta kulttuuri-identiteettiä vahvistamalla, Rovaniemi, Kemijärvi, Kittilä, Pelkosenniemi, Posio, Ranua, Salla, Savukoski ja Sodankylä, Lapin maakuntamuseo (ESR 1.2.2021-31.1.2022).

Kehittäjän yhteyshenkilöt:

Tuija Alariesto, Lapin maakuntamuseo, tuija.alariesto@rovaniemi.fi
Heidi Pelkonen, Lapin maakuntamuseo heidi.pelkonen@rovaniemi.fi
Teemu Leskelä, Diakonia-ammattikorkeakoulu, teemu.leskela@diak.fi

Samankaltaista toimintaa on kehitetty myös

- Henki ja elämä – Luonto toipumisen lähteenä -hankkeessa (ESR 2021–2023).

Mallin kuvaus

Toiminta vastaa osattomuuden ja juurettomuuden kokemuksiin. Osallistuja tulee tietoisiksi menneisyydestä nousevista omaan itseen vaikuttavista haasteista, jotka voivat vaikuttaa tässä hetkessä ja tulevaisuudessa omaa elämää rajoittavasti. Tarkastelemalla pienryhmässä oman suvun ja paikkakunnan mennyttä voidaan vahvistaa kulttuuri-identiteettiä, itsetuntemusta ja osallisuutta niin ennaltaehkäisevästi kuin kuntouttavasti. Tarinoiden ja kokemusten avulla pääsee lähelle yhteistä mennyttä haasteineen ja onnen hetkineen. Kokemus yhteisestä menneestä luo kokemusta osallisuudesta. Jakamalla omia ajatuksia hyvästä elämästä ja sen aineksista, huomataan kuinka toiveet ovat hyvin samankaltaisia, ja tulevaisuus voi olla turvallinen yhteinen paikka.

Toimintaympäristö

Pienryhmä voi kokoontua esimerkiksi museossa tai muussa alueen historiaa esille tuovassa paikassa, kuten historiallisissa ympäristöissä tai rakennuksissa. Toimintamallia voidaan soveltaa museoiden ja muiden sellaisten kulttuuritoimijoiden tuottamana, joilla on käsitys osallistujien elinympäristön menneisyydestä ja kulttuurista. Toiminta kiinnittyy osaksi ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa toimintaa. Toiminnassa voidaan luoda uudenlaisia

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

yhteistyön muotoja museoiden tai muiden kulttuuritoimijoiden ja sote-, työllisyys-, sivistys- ja nuorisotalan toimijoiden välille.

Kohderyhmä ja asiakasymmärrys

Toimintamallin kohderyhmänä ovat työelämän ulkopuolella ja jollain tavoin haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt. Ryhmien osallistajat voivat ohjautua toimintaan esimerkiksi mielenterveys-, nuoriso- tai työllisyyspalveluiden avulla. Toimintaa voidaan toteuttaa myös muissa palveluissa, kuten perusopetuksessa, osana kulttuuri-identiteettiä ja itsetuntemusta tukevaa työtä.

Toissijaisena kohderyhmänä ovat mainituissa palveluissa ja yhdistyksissä työskentelevät ohjaajat ja muut ammattilaiset, jotka kohtaavat kohderyhmiin kuuluvia henkilöitä ja voivat joko itse toteuttaa toimintaa tai ohjata asiakkaitaan toiminnan piiriin.

Toimivuuden ja käyttöönoton ehdot

Toimintamallin ryhmällä on kolme vaihetta:

1. aloitusinfo ja menneisyyttä käsittelevä työpaja
2. museovierailupäivä
3. tulevaisuusaiheinen päätöstapaaminen.

Vaiheet on hyvä toteuttaa noin 2–4 viikon välein, jotta osallistujille jää asioiden käsittelyaikaa mutta teemat eivät kuitenkaan tauon aikana unohdu. Prosessin kaltainen toimintamalli vaatii sitoutumista, mutta lisää osallisuutta niin omaan menneisyysuhteeseen kuin kulttuuripalveluihinkin. Jokaisen osion voi toteuttaa myös yksittäisenä ryhmätapaamisena, mutta suosituksena on toteuttaa kaikki vaiheet, jotta toimintamallin koko ajatus toteutuu.

Toiminnan suunnittelu ja ryhmien kokoaminen

Ennen toiminnan aloitusta kannattaa tiedottaa kunnan sosiaali- ja kulttuuripuolta tulevasta toiminnasta. Tällöin voi jo löytyä mahdollisia yhteistyökumppaneita sekä sopivia tiloja työpajoille. Koska menneisyyden käsittely henkilökohtaisten kokemusten ja luovien menetelmien avulla on monelle aivan uutta, kannattaa toiminnan tarkoitusta ja toimintatapoja painottaa viestinnässä. Työpajaan osallistuminen ei edellytä erityistietoja tai -taitoja kuten erityistä historian tuntemusta, vaan jokainen on oman menneisyytensä asiantuntija.

Ryhmän osallistujien kannattaa olla mahdollisuuksien mukaan saman ikäisiä ja samalta paikkakunnalta kotoisin, jotta jaettua kokemusta olisi mahdollisimman paljon. Osallisuutta

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

edistävät parhaiten pienryhmät, joissa on mahdollisuus kuulla kaikkien kokemusta. Ryhmän toimiva koko on noin 5–10 ihmistä.

Ryhmälle pidetään info ennen ensimmäistä tapaamista käytäntöjen selvittämiseksi ja osallistujien virittämiseksi tunnelmaan. Ennen ensimmäisen työpajan alkua on vielä hyvä kertoa päivän aikataulusta ja varmistaa millaiseen työpajaan on tultu.

Työpajat ja museovierailujen tehtävät

Työpajoihin löydät tarkat ohjeet hankkeen julkaisusta *Menneisyys meissä - Osallisuutta kulttuuri-identiteettiä vahvistamalla*, jonka voit ladata lapin maakuntamuseon sivulta.

Eläytymistehtävillä ja keskustelulla paneudutaan osallistujien menneisyys- ja paikkakuntasuhteeseen ja viimeisellä kerralla tulevaisuuden näkymiin. Keskustelu saa / pitää rönsyillä, että kaikkien kokemukset ja ajatukset mahtuvat mukaan. Keskustelun ja erilaisten eläytymistehtävien teema täytyy kuitenkin olla mietitty, jotta voidaan päästä tarpeeksi syvälle aiheisiin. Tapaamisia kannattaa olla useampia, että syntyy luottamus ja jatkuvuuden kokemus. Ajatukset menneisyydestä ja sen vaikutuksista kehittyvät etenkin tapaamisten välillä. Toisten näkökulmat avaavat myös omaa mennyttä. Jokainen voi osallistua itselleen sopivalla tavalla, kaikkiin keskusteluihin ei tarvitse osallistua. Omista rajoista saa ja kannattaa pitää huolta.

Palaute toiminnasta ja hallittu lopetus

Jokaisen tapaamiskerran jälkeen kerätään palautetta niin suullisesti kuin kirjallisestikin. Jokaisen tapaamiskerran jälkeen myös varmistetaan mahdollisuus anonyymiin palautteeseen sekä kerrotaan mihin palautetta käytetään. Palautteen avulla voidaan käydä kootusti läpi päivän tunnelmia. Jos ryhmä kokoontuu useamman kerran yhteen, kannattaa palautteen keräämiseen ja tunnelmien läpikäymiseen jättää tarpeeksi aikaa viimeiselle kerralle. Palautteen antaminen sekä kokemusten kertaaminen yhteisesti keskustellen sulkee hallitusti tapahtumien kaaren. Osallistujien kuuleminen mahdollistaa toiminnan kehittämisen, samalla osallistujat voivat saada vinkkejä ja tukea oman menneisyyden käsittelyyn. Vinkkejä palautteen keräämiseen saa hankkeen julkaisusta.

Päätöstapaamisen tehtävät suuntaavat katsetta menneestä tulevaan, miten mennyt ja itselle tärkeät asiat voivat rakentaa hyvää tulevaisuutta. Viimeisellä kerralla voidaan sopia tavoista, joilla työpajojen tuotokset saadaan esille ja muidenkin nähtäville, esimerkiksi järjestämällä näyttely osallistujille tärkeiden asioiden kuvista. Näyttely jakaa menneisyyden merkitystä myös hankkeen ulkopuolisille, jolloin hedelmälliset keskustelut voivat jatkua.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Mallin arviointi

Osallisuuden toteutuminen mallissa

Osallisuus omassa elämässä

Toimintaan osallistuminen ei edellytä erityistä osaamista eikä harrastuneisuutta historiasta, vaan mukaan voi tulla tutustumaan omaan ja yhteiseen menneisyyteen. Toiminnan sisältö mukautetaan kunkin ryhmän tarpeiden ja toiveiden mukaan. Toiveet ja muu palaute kerätään anonymisti niin, että kaikilla on mahdollisuus tuoda mielipiteensä vapaasti esille. Eri vaiheissa myös käydään tehtävien herättämiä tunnelmia läpi niin yhteisesti kuin yksityisesti. Osallistuja päättää itse kuinka aktiivisesti osallistuu. Hän voi osallistua satunnaisesti, seurata sivusta tai osallistua vain itselleen mieluisiin toimiin. Vapaaehtoisuuden lisäksi toimintaan osallistuminen on ryhmäläisille maksutonta. Osallistujien tavoittamista helpottaa yhteistyön tekeminen esimerkiksi alueen sosiaali- tai nuorisotalon ammattilaisten kanssa.

Toimintaan osallistumisen kynnyksiä pyritään madaltamaan kiinnittämällä erityistä huomiota kokoontumisten ilmapiiriin ja tunnelmaan. Tapaamisissa tuetaan kiireetöntä, leppoisaa ja luottamuksellista ilmapiiriä. Ilmapiiri pyritään luomaan konkreettisilla valinnoilla, kuten pitämällä ryhmäkoko riittävän pienenä (5–10 henkilöä), valitsemalla tapaamispaikoiksi epämuodollisia ympäristöjä, kuten historiallisia piha-alueita, pitämällä evästaukoja sekä ylipäättään antamalla tilaa ja aikaa osallistujien tunteille, mielipiteille ja tekemiselle. Käytetyt menetelmät ovat itsessään osallistavia ja moninaisuutta sallivia, sillä tarkoituksena on tuoda esiin jokaisen omia muistoja ja kokemuksia, joita osallistuja voi haluamassaan määrin jakaa muille. Järjestämällä useampia tapaamiskertoja pyritään vahvistamaan luottamuksellista ilmapiiriä ja jatkuvuuden kokemusta.

Osallistuja voi saada toiminnan myötä uusia kokemuksia ja elämyksiä, jotka tarjoavat mahdollisuuden irrottautua tavanomaisesta arjesta. Osallistuja voi löytää itsestään uusia voimavaroja.

Osallisuus yhteisöissä ja vaikuttamisen prosesseissa

Toiminnan suunnitteluvaiheessa kartoitetaan mahdollisuuksien mukaan sekä ohjaajien osaamistarpeet että asiakkaiden toiveet toiminnalle. Toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa hyödynnetään myös muiden kohderyhmän kanssa toimivien, kuten nuorisotyöntekijöiden näkemyksiä. Osallistujilta kerätään palautetta ja toiveita myös toiminnan aikana anonymisti palautekyselyn avulla sekä ryhmässä keskustellen. Näin toiminta pysyy osallistujien näköisenä ja mielekkäänä. Toimintaa kehitetään osallistujilta ja ohjaajilta saadun palautteen perusteella esimerkiksi varioimalla tehtäviä kunkin ryhmän mielenkiinnon ja tarpeiden mukaan. Näin niin osallistujilla kuin ohjaajillakin on aito

thl

Diak

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan sosiaalirahasto

mahdollisuus vaikuttaa toimintaan, joka koskettaa paitsi heitä itseään, myös muita toimintaan osallistuvia.

Halutessaan osallistujilla on myös mahdollisuus osallistua tapaamiskertojen suunnitteluun, valmisteluun ja ohjaukseen omien vahvuuksiensa tai voimavarojensa mukaisesti. Tämä mahdollistaa sen, että toiminta on vähemmän virallista ja kenties helpommin lähestyttävää. Toiminnan myötä on mahdollista saada seuraa ja olla osa yhteisöä, jossa kiinnitetään erityistä huomiota positiiviseen ilmapiiriin. Toiminnassa hyödynnetään luovia menetelmiä, kuten eläytymistehtäviä ja askartelua, joiden kautta kukin voi ilmaista omia ajatuksiaan omalla tavallaan. Toiminnassa mukana oleminen vahvistaa kansalais- ja demokratiataitoja, kuten oman mielipiteen ilmaisemisella vaikuttamista, toisten kunnioittavaa kohtaamista ja tietämystä oman paikkakunnan menneisyydestä.

Toimintaan osallistuvien lisäksi toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan eri alojen asiantuntijoiden ja eri organisaatioiden yhteistyönä. Esimerkiksi viestinnän ja ryhmien kokoamisen osalta. Yksittäisille ammattilaisille toiminta tarjoaa mahdollisuuden oppia uutta ja olla mukana mielekkäässä työssä.

Osallisuus yhteisestä hyvästä

Toimintamallin ajatuksena on, että kaikki toimintaan osallistuvat ovat keskenään tasavertaisia ja kaikkien yksityiset muistot rakentavat yhteistä menneisyyttä ja yhteistä tulevaisuutta. Koska toiminta on erityisesti suunnattu heikommassa asemassa oleville, on sen kautta mahdollista vahvistaa heidän yhdenvertaisuuden kokemuksiaan sekä tukea pääsemistä osalliseksi yhteisestä hyvästä ja yhteisöstä. Toimintamallissa luodaan yhteistä hyvää esimerkiksi osallistujien kokoaman, kaikille avoimen näyttelyn muodossa. Toiminnan kautta toimintaa organisoivat tahot saavat mahdollisuuden olla rakentamassa hyvinvointia ja osallisuutta toimintaan osallistuville, mikä voi heijastua myös yhteisölliseen hyvinvointiin alueella. Myös muut kuin toimintaa suoranaisesti toteuttavat tahot voivat ohjata asiakkaita toiminnan piiriin.

Osallisuutta edistävien rakenteiden luominen

Toiminnalla on luotu alueelle uutta rakennetta ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan toimintaan tuomalla siihen mukaan henkilökohtaiseen ja yhteiseen historiaan perustuva toimintamuoto. Toimintamalli toimii myös esimerkkinä uudenlaisten yhteistyön muotojen luomisesta museoiden tai muiden kulttuuritoimijoiden ja sote-, työllisyys-, sivistys- ja nuorisolan toimijoiden välille. Mukana olleiden asiantuntijoiden tietämys tarinallisuuteen pohjautuvasta toiminnasta lisääntyi, mikä antaa osaamista ja varmuutta vastaavan toiminnan toteuttamiseen. Lisäksi toimintaa ja sen tuloksia on esitelty päättäjille ja on sitä kautta pyritty

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

edistämään tarinnallisten toimintatapojen roolia kuntouttavassa ja ennaltaehkäisevässä toiminnassa.

Toimintamalli lupaavana käytäntönä

Osallisuudella ja osattomuudella on todettu olevan ylisukupolvinen ulottuvuus. Yli sukupolvien ulottuvien kokemusten, tunteiden, asenteiden sekä muiden henkisten ja sosiaalisten perintöjen siirtymismekanismeja on tutkittu muun muassa tarinoiden avulla.^{2,3} Omaan ja alueen historiaan tutustuminen eri menetelmiä käyttäen on siis myös tutkimukseen pohjautuen perusteltu tapa lähestyä osallisuutta ja sen vahvistamista. Toisaalta toimintamallin kaltaiselle toiminnalle, jossa tutustutaan omaan ja alueen historiaan, nähtiin kokemukseenkin perustuen olevan alueella tarvetta, mikä havainto myös vahvistui hankkeen toteutuksen aikana. Samoin tilausta oli sille, että viedään museon palveluita lähemmäs väestöryhmiä, jotka eivät ole, syystä tai toisesta, perinteisesti museon ahkerimpia asiakkaita. Tämä korostuu erityisesti pitkien välimatkojen maakunnassa. Toiminta oli Lapin maakuntamuseolle ensimmäinen näin laajasti sote-toimijoiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa toteutettu toiminta, jossa uutta oli museon näkökulmasta myös kohderyhmä ja toiminnan tapa.

Hankkeen toimintaan osallistuneiden antaman palauteen mukaan lähes kaikki saivat uutta tietoa ja ajateltavaa menneisyyden merkityksestä ja sen vaikutuksista. Suhde omaan menneeseen oli osalla osallistujista parantunut ja myös suhde omaan paikkakuntaan tiivistynyt sekä juurevuuden tunne omassa elämässä lisääntynyt toiminnan myötä. Isolle osalle osallistujista museot olivat uusi, mutta mieleinen, tuttavuus, joissa haluttiin jatkossakin vieraila. Hankkeen myötä yhteydenotot ja ryhmien museovierailut ovat lisääntyneet. Osaltaan toiminnan tarpeesta kertoo se, että toiminnalle asetetut tavoitteet osallistujamäärän osalta täyttyivät mainiosti. Toiminnan tarpeesta ja kiinnostavuudesta kertoo osaltaan se, että joillakin paikkakunnilla hankkeessa esillä olleet aiheet jatkoivat omaa elämäänsä. Esimerkiksi eräällä paikkakunnalla pidettiin "taidenäyttely" työpajassa tehdyistä teoksista ja toisella paikkakunnalla nuoret jatkoivat museovierailun muistelua tekemällä retkestä oman kuvakollaasin. Toimintamallin haasteet liittyivät kohderyhmän tavoittamiseen ja erityisesti siihen, että osallistujat saataisiin sitoutumaan koko toiminnan kaaren ajaksi mukaan. Toiminnan lopussa tuli selvästi esille, että sitoutuneimmat ryhmät saivat toiminnasta eniten irti. Myös pitkät välimatkat toivat oman haasteensa toimintaan.

Toimintamallin edelleen kehittämisen ja juurtumisen kannalta mallin vaikutusten ja hyötyjen perusteellisempi osoittaminen on tärkeää. Yksi keino tähän on toiminnan arviointi, johon ei hankkeen lyhyen toiminnan aikana ollut juurikaan mahdollisuutta. Lisäksi toiminnassa ja sen

² Juuret -tutkimus <https://sites.utu.fi/juuret/>

³ Invest -tutkimuskokonaisuus <https://invest.utu.fi/fi/>

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

kehittämisessä on mahdollista hyödyntää niin toimintaan osallistuneiden kuin toimintaa järjestäneiden kokemuksia käyttämällä heitä esimerkiksi kouluttajina tai kokemusasiantuntijoina. Näin toiminnan järjestämisvastuuta ja kustannuksia voidaan jakaa useammalle toimijalle, jotka voivat kukin keskittyä omaan perustoimintaansa parhaiten sopivaan osioon. Esimerkiksi museolle on luontevaa vastata museovierailuiden opastuksesta ja esimerkiksi kuntien nuorisotoimella on olemassa jo valmiina kontakteja alueen nuoriin ja heidän tavoittamiseensa. Keskeistä toiminnan jatkumisen kannalta onkin yhteistyökumppanuuksien vakiintuminen ja kehittyminen sekä yhteistyökumppaneiden osaamisen ylläpitäminen ja kasvattaminen. Toisaalta jatkuvuuden kannalta on hyvä, että toiminnalla on vastuuhenkilö tai vastuutaho.

Hankkeessa laaditut julkaisut, käytetyt työkalut ja muut materiaalit tarjoavat vinkkejä toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen niille, jotka haluavat aloittaa vastaavan toiminnan tai lisätä tai kehittää jo olemassa olevaa toimintaa. Toiminnan hyödyistä tiedottaminen erityisesti päättävissä asemassa oleville on tärkeää, jotta toimintaan saadaan resursseja. Toimintaa onkin esitelty lähinnä alueellisesti, jolloin se on herättänyt mielenkiintoa muun muassa alueen kulttuuritoimijoiden keskuudessa. Toimintamallia voidaan edelleen kehittää laajentamalla kohderyhmää muihinkin kuin työelämän ulkopuolella oleviin, esimerkiksi maahanmuuttajiin mallia soveltaen. Edelleen toimintamallia voidaan soveltaa kohdistamalla sitä eri ikäryhmiin tai toteuttamalla sitä uusien toimijoiden, kuten yritysten kanssa.

Yhteenveto

Toimintamalli lisää osallisuutta erityisesti omassa elämässä ja yhteisön jäsenenä. Toiminnalla on luotu alueelle uutta rakennetta ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan toimintaan sekä uudenlaiseen yhteistyöhön kulttuuritoimijoiden ja sote-, työllisyys-, sivistys- ja nuorisotalan toimijoiden välille. Hanke on päätynyt vuoden 2022 alussa eikä toimintamalli sellaisenaan ole juurtunut. Toimintamalli sopii levitettäväksi eri paikkakunnille ja laajennettavaksi eri kohderyhmille.

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

